

Anlatının Söylemi

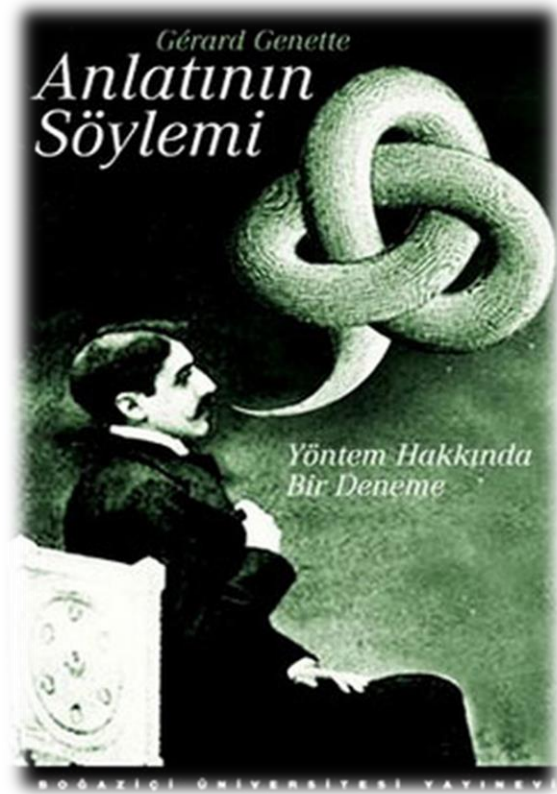
*Yöntem Hakkında Bir Deneme**

ÖĞR. GÖR. KÂMİL PARIN**

“Anlatı... İki katmanlı bir zamansal dizindir...”

Gérard Genette

Gérard Genette tarafından kaleme alınan *Anlatının Söylemi*, 2011 yılında Ferit Burak Aydar tarafından çevirisi yapılır ve Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi tarafından basılır. Eser; Önsöz ve Giriş kısmından sonra Düzen, Süre, Sıklık, Kip ve Ses olmak üzere beş bölümden oluşur. Sonsöz, Kaynakça ve Dizin ile sona erer. Eserin alt başlıkları şu şekildedir: 1. Düzen; Anlatı Zamanı? Anakroniler, Erim-Kapsam, Analepsisler, Prolepsisler, Anakroniye Doğru. 2. Süre; Anisokroniler, Özet, Ara, Eksilti, Sahne. 3. Sıklık; Tekilci/Yinelemeli, Belirlenim-Saptama-Kaplam, İçsel ve Dışsal Artzamanlılık, Münavebe-Geçişler, Zamanla Oynanan Oyun. 4. Kip; Anlatı Kipleri, Mesafe, Olay Anlatıları, Sözcük Anlatıları, Perspektif, Odaklanmalar, Değiştirmeler, Çok-Kiplilik. 5. Ses; Anlatılama Edimi, Anlatılama Zamanı, Anlatı Düzeyleri, Üst Öyküsel Anlatı, Metalepsis, Jean Santeuil'den Kayıp Zaman'a: Sözde Öyküselin Zafer, Şahıs, Kahraman/Anlatıcı, Anlatıcının İşlevleri, Anlatılan.

Eser, Genette'in yaptığı tespitler ve değerlendirmeler ile edebiyat teorisi ve analizi alanında önemli bir yer teşkil eder. Bu tespitlerini ve değerlendirmelerini Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* romanına uygular.

Anlatı ilk anlamıyla, anlatı bildirimini, bir olayı ya da olaylar dizisini anlatmayı üstlenen sözlü ya da yazılı söylemi ifade eder. Genette'e göre nasıl ki her bildirim dile getirme ediminin bir ürünüyse, anlatının söylemi de anlatma eyleminin ürünüdür. Genette,

* Gérard Genette (2011). *Anlatının Söylemi Yöntem Hakkında Bir Deneme*. Çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

** Kastamonu Üniversitesi Türk Dili Bölümü, orcid.org/0000-0001-2345-6789, kamilparin@hotmail.com

Gönderim tarihi: 20.10.2017

Kabul tarihi: 02.11.2017

bir anlatılama edinimi olmadan bildirim de olmaz, hatta bazen bir anlatı içeriği bile olmaz der. Bu yüzden anlatı kuramının bu zamana kadar anlatsal sözceleme sorunlarıyla çok az ilgilenmiş olması onu şaşırtır. Ama çok önceleri Platon'un bu konuyu dikkate şayan bulunduğunu da söylemeyi ihmal etmez.

Eserdeki incelemenin temel olarak anlatı teriminin en yaygın anlamıyla, yani anlatının söylemiyle ilgilidir ki bu da Genette'e göre anlatı metni demektir.

Anlatı söylemi analizinde daima ilişkilerin incelenmesini gerektiğini belirten Genette, *Kayıp Zamanın İzinde* romanının anlatı içeriği ile yazarının hayatı arasında bağlantı olduğunu; ama bu bağlantının anlatı içeriğinin sağlam bir analizi için yazarın hayatının kullanılmasına izin verir nitelikte olmadığı görüşündedir. Dolayısıyla Genette için anlatı söylemi analizi, özünde; anlatı ile hikâye, anlatı ile anlatılama ve hikâye ile anlatılama arasındaki ilişkileri incelemekten ibarettir ve başlangıç noktası olarak, Tzvetan Todorov tarafından öne sürülen ayrımı alır.

Genette, her anlatı bir ya da birden fazla olayı anlatmayı üstlenen dilsel bir üretim olduğunu; anlatıları, terimin gramer anlamıyla, yüklem/fiil biçiminde kaydedilmiş bir büyüme olarak kabul eder.

Eserin beş bölümden oluştuğunu ifade etmiştik. Şimdi bölümlerde neleri ele almış bunlara değineceğiz. Birinci bölüm, olayların nasıl sıralandığıyla ilgili düzen bölümüdür. Genette anlatıdaki olayların kronolojik olmayan düzenini "anakroni" (hikâye ile anlatının iki düzenlenişi arasındaki farklı uyumsuzluktur) terimiyle ifade eder. Genette "öngörü" ve "geriye dönüş" terimlerini kullanmak yerine anakroniyi ikiye ayırır: Analepsis ve Prolepsis. Analepsis: Anlatıcı önceden olmuş bir olayı ya da olayları anlatır. Prolepsis: Sonra yer alacak bir olayı şimdiden anlatılmak ya da çağrıştırmaktan ibaret olan anlatı manevrası. Genette, eksilti ya da geri dönüşsüz ileri atlamayı anakroni olarak kabul etmez, yalnızca anlatının hızlandırılmasıdır der. Ayrıca halk anlatısının, en azından en önemli eklemlenmelerinde kronolojik sıraya alışkanlıkla uyum gösterdiğini, oysa Batılı edebî geleneğin tam tersine anakroninin tipik bir etkisiyle başladığını düşünür. Anakronileri, geriye dönüş ve öngörü üzerinden analepsis ve prolepsis olarak adlandırdıktan sonra herhangi bir benzerlik (mekânsal, zamansal ya da başka türlü) tarafından yönetilen anakronik öbeklere de silepsis (beraber olma olgusu) adını verir.

Bir anakroni, şimdiki andan geçmişe ve geleceğe çok az uzanabilir: Bu zamansal mesafeye anakroninin erimi; anakroninin kendisi de hikâye zamanında iyi kötü uzun bir süreyi kapsayacaktır, buna da kapsam adını verir Genette.

Yukarıda anakronilerin analepsis ve prolepsis olarak ikiye ayrıldığını belirtmiştik. Genette analepsisleri de heterodiegetik ve homodiegetik olarak kendi içinde ikiye ayırır. Bununla birlikte erimi belirlemek, eriştikleri noktanın ilk anlatının zaman alanının içinde ya

da dışında konumlanmasına göre analepsisleri heterodiegetik ve homodiegetik olarak iki sınıfa ayrılmasına olanak tanıdığı söyler. Genette'e göre analepsisin kapsamı, erimine tamı tamına eşittir ve anlatı hareketi tam bir daire çizer.

Genette, *Kayıp Zamanın İzinde* anlatısının "anakronik" önemini; Proust anlatısının, anlatıcının aklından bir an bile çıkmayan o geriye dönüşlü sentez özelliğine bağlı olduğunu belirtir.

İkinci bölüm anlatının hızının (zamansal boyut ile mekânsal boyut arasındaki ilişki) değerlendirildiği süredir. Burada ilk olarak karşımıza eylemlerin birbirine göre sırasını, önceliğini ya da sonralığını ifade eden isokroni ve anisokroni terimleri çıkar. Ona göre bir anlatı anakroniler olmadan yapılabilir ancak anisokroniler olmadan yapılamaz.

Genette "anlatı zamanı" düşüncesinin yazılı edebiyatta karşılaştığı sorunların yakından hissedilmesi elbette süreyle ilgili olduğu kanısındadır; ayrıca bir anlatının süresini, anlattığı hikâyenin süresiyle karşılaştırmanın zor bir iş olduğunu, dahası bir anlatının süresinin ölçülemeyeceğini iddia eder.

Genette, anlatısal ölçünün dört temel hareketi olduğunu söyler: özet, ara, eksilti ve sahne. 1. Özet: Anlatıdaki olayın bir kısmı özetlenir, birkaç gün, ay ya da yılın, eylem ya da konuşma ayrıntılarına girmeden birkaç paragraf ya da sayfada anlatılır, böylece hız artırılır. 2. Ara: Tasvirlerle olayın kesilmesidir, bir nevi duraklama. 3. Eksilti: Anlatıda bazı olaylar hakkında hiçbir şey söylenmez, o kısımlar atlanır. Biçimsel yönden eksiltiyi 3 gruba ayırır: açık, zımni, varsayımsal. 4. Sahne: Anlatı zamanı ile öykü zamanı aynıdır.

Üçüncü bölümde ise sıklık yani bir olayın öyküde kaç kere meydana geldiği, anlatıda kaç kere zikredildiğidir. Genette anlatı zamansallığının ana veçhelerinden biri olan anlatı sıklığını, roman eleştirmenleri ve kuramcıları tarafından bu zaman kadar çok az irdelendiğini ve olayların tekrar gerçekleşebileceğini söyler:

"Bir olay yalnızca gerçekleşebilir olan şey değildir; aynı zamanda tekrar gerçekleşebilir, yani tekrar edebilir bir şeydir. Tekrar aslında zihinsel bir inşadır; her tezahürde, yalnızca o tezahüre ait olan her şeyi dışarıda bırakarak yalnızca kendisiyle aynı sınıfta yer alanlarla paylaştığı şeyi muhafaza etmeye çalışır ki bu bir soyutlamadır." (Genette 2011, 115)

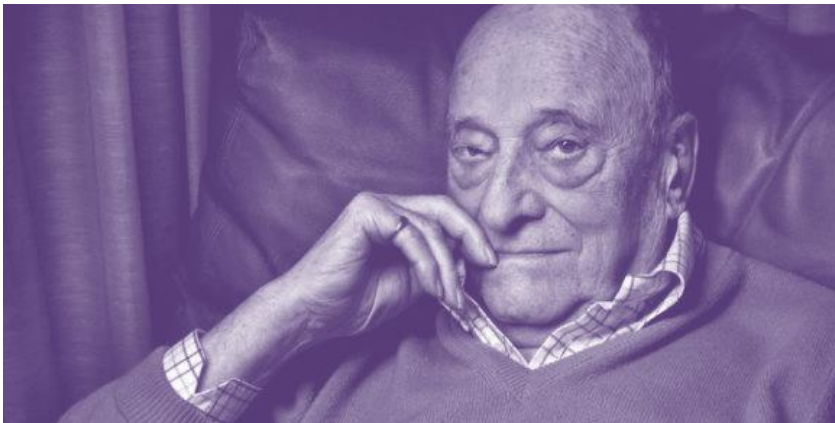
Dördüncü bölümde ise kip konusu ele alınır. Genette'e göre bütün anlatılar, kaçınılmaz bir biçimde "diegesis"tir. 19. yüzyılın sonuna kadar, roman sahnesi oldukça acınacak bir şekilde dramatik sahnenin ikinci derecede bir kopyası olarak tasavvur edildiği görüşündedir ve bunu ikinci dereceden mimesis, yani taklidin taklidi olarak görür. Ona göre, öykünüzü gerçekçi ve yaşamış gibi göstermeye çalışsanız bile bir mimesis ilizyonu yaratmaktan öteye gidemezsiniz.

“İç diyalog” terimine karşı çıkar Genette, yerine “dolaysız konuşma” ifadesini kullanır: “İç diyalog gibi talihsiz bir ad verilmiş olan bu terimi aslında dolaysız konuşma diye adlandırma daha doğru olacaktır.” (185) Ayrıca dolaysız konuşma ile dolaylı anlatım arasında biçimsel açıdan arasındaki tek fark birinin başında bildirim kipli bir takdimin olmasıdır der.

Genette, anlatıcının hemen her zaman kahramandan daha fazlasını bildiğini; anlatının her zaman bildiğinden daha azını söylediğini, ama çoğu zaman söylediğinden daha fazlasının bilinmesini sağladığını ifade eder.

Beşinci bölümde anlatılama zamanı, şahıs ve anlatıcının işlevleri ele alınır. Genette’e göre bir hikâyeyi zamansal bir konuma oturtmadan anlatabilmek mümkün değildir; çünkü bunu ister istemez şimdiki zaman, geçmiş zaman ya da gelecek zaman kipinde yapmak gerekir. Ama şimdiki zaman kipinin belli kullanımları zamansal belirsizliği ifade ettiğini de sözlerine ekler. Ona göre anlatmak zaman alır. Flaubert’in *Madam Bovary*’yi yazması neredeyse beş yıl, Proust’un *Kayıp Zamanın İzinde* romanını yazmak için on yıldan fazla zaman harcadığını söyler. Anlatılamanın bazen tarihi verilebileceğini ama hiçbir zaman ölçülmeyeceğini belirtir. Ayrıca anlatının bir parçası olan kurmaca kitabın yazımı, her kitabın yazımı gibi uzun bir iştir; fakat asıl kitap yani anlatı-kitabı kendi uzunluğunun bilgisine sahip değildir, çünkü kendi süresini ortadan kaldırdığı düşüncesindedir.

Birinci şahıs ya da üçüncü şahıs anlatısı gibi terimleri yetersiz oldukları için onaylamak mümkün değildir der Genette. *Kayıp Zamanın İzinde*, temelde anlatıcı-kahramanın anlatı işlevi ayrıcalığını kimseye bırakmadığı bir ben-anlatıcılı anlatı olduğunu tespit eder. Genette, anlatıcının beş işlevi olduğu kanaatindedir: anlatı işlevi, yönetme işlevi iletişim işlevi, tanıklık işlevi, ideolojik işlevi.

Genette, eserinin sonunda ileri sürdüğü kategoriler ve usullerin elbette kusurlarının olduğunu, edebiyat tutkunlarına barbarca gelen tüm bu teknoloji (prolepsisler, analepsisler, yinelemeliler,

odaklanmalar vd.) yarın bir basitlik gibi görülüp hurdaya çıkartılacak ve diğer kolilerin arasına, yani şu poetika döküntüsüne dâhil edileceğini söyler. Tek isteği geçici de olsa bir fayda elde edilmeden bir kenara bırakılmamasıdır. Edebî eserin (eser olarak edebiyatın) amacı okuru metnin bir tüketicisi değil, üreticisi hâline getirmektir der Genette.